

"לבניינה של תורה" – חלק שלח

שיחה שנמסרה בביהמ"ד מפי מו"ר ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

"תָּכִין לָכֶם תִּקְשִׁיב אָזְנְךָ"

שיחות בנושא התפילה (ה)

"רַק חֶזֶק וְאַמִּץ מְאֹד"

בראשית דברי ברצוני לקיים את דברי חז"ל¹ שארבעה דברים צריכים חיזוק, ואחד מהם היא התורה. ברצוני לומר ששלושה שבועות ומחצה לפני סוף ה'זמן' הם זמן הגון בכדי שכל אחד מאיתנו יקבל החלטה לבצע מהלך שיביא לכך שבעזרת ה' הוא יסיים את מסכת מכות. דבר זה ייתן שמחה וסיפוק עצומים, מלבד עצם העניין של לימוד תורה. ביקשתי אתמול מהרב יהונתן שליט"א שב'סדר ערב' ילמד את הדפים בצורה שתאפשר לכולם לסיים את המסכת.

"וְלַעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם"

אנו עוסקים בנושא התפילה.

פעמים רבות קשה לנו להתפלל משום שאנחנו מוצפים במסיחים רבים כל-כך המקשים עלינו להתרכז בתפילה, בשעה שמחשבותינו רצות לכיוונים שונים. דווקא בזמן של תפילה, בו שקט מסביב ואדם מצוי עם עצמו, דווקא אז המחשבות באות יותר, כידוע בכל הסיפורים החסידיים בעניין. דווקא בגלל השקט המשתרר בזמן התפילה ישנה אפשרות להפליג במחשבות. עוד קשה בעומק העניין, כפי ששאלה אחת האברכות החשובות: הרי התפילה חוזרת על עצמה – הרי את הנוסח שנגיד במנחה אמרנו גם בבוקר וגם אמש, ושוב אנו חוזרים על אותן מילים שוב ושוב?

¹ ברכות, דף לב, עמוד ב: "תנו רבנן: ארבעה צריכין חיזוק ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפילה ודרך ארץ".

הרא"ש כתב ספר חשוב מאוד בשם 'אורחות חיים', שחולק ללימוד בימות השבוע. שם הוא כותב²: "כוון בתפילתך, כי התפילה היא עבודת הלב", וללא כוונה היא אינה תפילה.

הרמב"ם כותב³ שמעיקר הדין אדם שאין ביכולתו להתרכז או לכוון פטור מתפילה, שהרי "כל תפילה שאינה בכוונה אינה תפילה". אף על פי שאין נוהגים כך, אלא מתפללים אף במקרה

שכזה, מכל מקום פוסק ה'שולחן ערוך'⁴ שאם אדם לא כיוון בברכה הראשונה 'מגן אבות' עליו לחזור על התפילה. אולם, הרמ"א פוסק את דברי הראשונים שלא יחזור, משום שגם אם יחזור

הוא עשוי שלא לכוון אף בפעם השנייה. יש עצה של ה'ביאור הלכה'⁵ כיצד לנהוג במקרה שכזה. הרי לא פעם קורה שאדם שכח "יעלה ויבוא" והוא חוזר על התפילה כדין, אך פלא והוא שוכח שוב בפעם השנייה.

"אֲשֶׁר עֲבָדְךָ מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ"

ה'חזון איש' כתב באחד ממכתביו⁶: "עשיית תפילה רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא היא

² אות לו

³ משנה תורה, אהבה, הלכות תפילה. פרק ד, הלכה טו

⁴ אורח חיים, סימן קא, סעיף א

⁵ ד"ה והאידינא: "יותר נ"ל עצה אחרת באופן זה שלא יאמר עוד עתה כלל וימתין על הש"ץ שיאמר ברכת אבות ויכוין לצאת, וכשיגיע הש"ץ לברכת אתה גבור יתחיל בעצמו. זהלא בתפלה קי"ל דאינו מוציא אלא דוקא מי שאינו בקי, משא"כ באבות כיון שאינו יכול לברך אותה בעצמו".

⁶ קובץ אגרות, חלק ג, אגרת קנא

לדברי הרמב"ם בהלכה זו שיש לאדם לחוש כל עומדו בתפילה שהוא עומד לפני מלך, לפני השכינה. אם הוא לא כיוון בכוונה זו אף לרגע אחד הרי שלא יצא ידי חובת תפילה. בהעדר כוונה זו זהו אינו מעשה תפילה אלא כ'מתעסק'. הדין השני הוא כוונת המילות, המערכת רק בברכה הראשונה אך בשאר הברכות היא אינה מערכת. ייתכן, אפוא שכמעט אין מי שמתפלל כדן.

אמנם, ה'חזון איש'¹¹ חולק על דברי הגר"ח ולדעתו בלתי אפשרי לכוון במשך כל התפילה ולחוש כעומד לפני ה', אלא בעצם בואו של אדם להתפלל יש בזה כבר "ידיעה כהה" שהוא ניצב לפני מלך.

לעניות דעתי כתוצאה מדילמה זו, כאשר אדם ניגש להתפלל יש לו לעצור לרגע ולהתבונן בכך שהוא עומד להתפלל לפני הקב"ה כעומד לפני מלך. כך אכן אנו מקדימים לפני תפילתנו הקדמה, שאמנם רמוזים בה סודות גדולים, אבל מובנה הפשוט הוא הכנה לתפילה: "ה', שְׁפֹתַי תִּפְתָּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ"¹² – רבש"ע, הריני ניגש כעת להתפלל לפניך, והנני פותח בהקדמה שבאמצעותה אתכוון בהכנה נפשית לכך שאני עומד להתפלל לפניך. מצאתי שכעין הדברים הללו כתב גם הגרש"ז אוירבך זצ"ל ב'מנחת שלמה' ובספרים נוספים¹³.

"שְׁוִיתִי ה' לְנֶגְדֵי תְמִיד"

ברצוני לתרגם זאת למעשה. בשיחות אלו אנו מזכירים רבות את רבי חיים מוולוז'ין, אולי הדבר יעורר ללמוד את השער השני בספרו 'נפש החיים', העוסק בנושא התפילה. הוא מביא דבר מעניין מאוד מספר 'מגיד מישרים', הכולל דברים והנהגות גדולות שה'בית יוסף' שמע מה'מגיד' – היינו ממלאך שלוח – שלימד אותו בכל לילה. כך כתב רבי חיים מוולוז'ין¹⁴ כבר

מן השלמות היותר גדולה והקניין היותר נבחר לאדם". כשאדם בא להתפלל עליו להכין את נפשו לכך ולהיכנס למצב נפשי של תפילה. התפילה היא דיבור לפני המלך. המבי"ט כותב⁷ שהתפילה היא בלשון נוכח דווקא, כדי שאדם ירגיש שהוא מדבר עם ה' כאיש אל חברו המדבר עימו פנים אל פנים. מפורסמת בזה לשונו של ה'מסילת ישרים'⁸: "כאשר ידבר איש אל רעהו". כך צריך לעמוד בתפילת עמידה לפני הקב"ה – להרגיש שמדברים אליו כאשר ידבר איש אל רעהו. אכן הכוונה בתפילה היא עניין קשה מאוד.

הרמב"ם עוסק בנושא זה במספר מקומות. בפרק ד' מהלכות תפילה⁹ הוא כותב: "כיצד היא הכוונה? שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה". מהי כוונתו של הרמב"ם? אימתי על אדם להרגיש שעומד לפני השכינה? רבי חיים מבריסק, על פי דרכו הלמדנית, עומד על סתירה בדברי הרמב"ם ולפיכך הוא מחדש חידוש שקשה מאוד לקיימו על מנת לישוב את הרמב"ם¹⁰. אומר רבי חיים מבריסק שישנם שני דינים בעניין הכוונה בתפילה: דין אחד, המעכב בכל התפילה, נוגע

⁷ בית אלקים, שער התפילה, פרק ה: "כי המתפלל בתפלתו מדבר לנכח כאלו מדבר עם השכינה, ולזה צריך להפוך פניו אל מקומו... ועיקר תפילותינו הם י"ח ברכות שאנו מתפללין ג' פעמים בכל יום, ותקנו אותם כאילו מדבר עם השכינה לנוכח: ברוך אתה... ולזה צריך ג' כ"כ שיהפוך פניו אל מקום שכינתו, כמדבר איש אל חברו שמדבר לו פנים אל פנים".

⁸ פרק יט: "מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב, יוכל לקבוע בלבו אמיתת הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן ומאתו הוא מבקש, והוא יתברך שמו מאזין לו מקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב שומע אליו".

⁹ הלכה טז

¹⁰ חידושי רבי חיים הלוי על הרמב"ם, מלכות תפילה, פרק ד, הלכה א: "ונראה לומר דתרי גווני כוונות יש בתפלה, האחת כוונה של פירוש הדברים, ויסודה הוא דין כוונה. ושנית שיכוון שהוא עומד בתפלה לפני ד'... ונראה דכוונה זו אינה מדין כוונה רק שהוא מעצם מעשה התפלה, ואם אין לבו פנוי ואינו רואה את עצמו שעומד לפני ד' ומתפלל אין זה מעשה תפלה, והרי הוא בכלל מתעסק דאין בו דין מעשה. וע"כ מערכת כוונה זו בכל התפלה, דבמקום שהיה מתעסק דינו כלא התפלל כלל, וכאלו דילג מלות אלה".

¹¹ בגיליונותיו על חידושי רבי חיים הלוי, שם

¹² תהלים, פרק נא, פסוק יז

¹³ עיין מנחת שלמה, סימן א, אות ב; הליכות שלמה, פרק א, סעיף ה

¹⁴ שער ב, פרק יג

כיצד ייתכן הדבר? למה כוונתו באומרו שתפילה לא תחזור על עצמה לעולם? בשער הראשון של 'נפש החיים'¹⁵ מובא שבאמת שום רגע בעולם אינו חוזר על עצמו, משום שארבע אותיות שם הוי"ה מקיימות את העולם ב-תת"פ צרופיהן, שהם תת"פ הארות [המושגים האלה מוכרים מקידוש החודש], ובכל רגע ורגע משתנה ההנהגה, או בלשונו "הצרופים של שם הוי"ה". כפי שכתבו הגר"א¹⁶ והרב זצ"ל¹⁷ שבכל דור ישנה הנהגה אחרת, כך גם בכל רגע ורגע יש הנהגה אחרת ואף תפילה לא חוזרת על עצמה. "והוא בלתי אפשר אם לא על ידי הנבואה העליונה ורוח קדשו יתברך אשר הופיע עליהם הופעה עצומה בעת תיקון נוסח מטבע התפלה והברכות", הקב"ה שם בפיהם את המילים הללו.

לפיכך, אומר ה'מגיד מישרים', העצה היא שכשאדם מתפלל הוא "צייר לו אז במחשבתו אותה התיבה באותיותיה כצורתה". אסביר את הדברים בשפה שחושבני שגם אני יכול להבין ולמעשה: הדרך הנכונה היא לנהוג כפי שסיפר לי פעם אחד מגדולי ישראל ש"מעולם הוא לא בירך את ברכת המזון שלא מן הספר". הדרך הנכונה היא להשתדל להתפלל מתוך סידור ולראות מול העיניים את המילים הכתובות של התפילה¹⁸. מעלה יתירה היא לראות את התפילה בכתב של אותיות התורה, היינו בכתב סת"ם¹⁹, ומעלה נוספת בפני עצמה היא שבסידור שם הוי"ה יהיה כתוב במלואו²⁰. כאשר מתפללים

לפני שלוש מאות שנים, ומה נגיד אנחנו: "העצה היעוצה על זה הוא כמו שאמר המגיד לה'בית יוסף'... ליהרהר מלחשוב בשעת תפילה בשום מחשבה אפילו של תורה ומצוות כי אם בתיבות התפלה עצמם". כשאדם מתפלל תפילת העמידה לא יהרהר אפילו בדברי תורה. עבור מי ששקוע בלימוד תורה זהו מאמץ, הדבר אינו פשוט.

ממשיך 'נפש החיים' ומסביר דבר נפלא, שאף אם היינו מצליחים לכוון את דעתנו בצורה מושלמת במשך כל התפילה, ואפילו היינו חשים כעומדים לפני המלך, האם באמת היינו מצליחים להגיע לעומק עניין התפילה? הלוא התפילה נכתבה על ידי אנשי כנסת הגדולה מתקני התפילה, שהיו "מאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים", ואם כן אפילו אם נכוון את המחשבות לכוונות שנכתבו בשם קדושי עליון, כפי שהוא מציין את האר"י הקדוש, "אינם בערך אף כטיפה מן הים כלל נגד פנימיות עומק כוונת אנשי כנסת הגדולה מתקני התפילה! וכל מבין יבין, דלא איתי אנש על יבשתא שיוכל לתקן תקון נפלא ונורא כזה, לכלול ולגנוז במטבע תפילה קבועה וסדורה בנוסח אחד התיקונים של כל העולמות עליונים ותחתונים וסדרי פרקי המרכבה, ושכלל פעם שמתפללין יוגרם תיקונים חדשים בסידור העולמות והכוחות... שמעת שתקנוה עד ביאת הגואל במהרה בימינו לא היה ולא יהיה שום תפילה בפרטות דומה לחברתה שקודם לה ואחריה כלל". מעולם מבריאת העולם לא הייתה תפילת שמונה עשרה כדוגמת זו שנעמוד בה בעוד מספר דקות. את הניתן לפעול היום בכך שנתפלל "ולירושלים עירך" לא יכלו לפעול בעם ישראל מעולם. כיצד ייתכן הדבר? נוסח התפילה הוא נבואה! התפילה אינה כתבה בעיתון, סליחה על ההשוואה. במשך היום אנו 'מרפרפים' וקוראים במהירות בכל כך הרבה טקסטים, לעומתם התפילה היא מילים שתוקנו בנבואה, והן כוללות את כל הדברים שיכולים להיות מאז שנברא העולם ועד לסופו.

¹⁵ פרק ב, הגה ד"ה ואף שאין

¹⁶ עיין אבן שלמה, פרק יא, אות ט

¹⁷ עיין אגרות הראי"ה, אגרת שעש

¹⁸ עיין משנה ברורה, סימן צג, סעיף קטן ב: "האר"י ז"ל היה מתפלל מתוך הסידור כדי שיכוין מאוד, גם שלא להבליע נקודה, והכל לפי מה שמרגיש האדם בנפשו". עיין עוד מעשה רב, סעיף מג, ובהערות הגרנ"ה שם: "ואמרו בשם רבינו [הגר"א] סימן לדבר: ונבואה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה' כי כשמדבר לפני המלך יסתכל בספר וזה תועלת לכוונה"; כתר ראש, אות מא

¹⁹ עיין בהקדמת סידור מתוק מדבש

²⁰ עיין אורחות חיים-כתר ראש (הנהגות רבי חיים מוולוז'ין),

אות מא: "לצייר כל תיבה שבתפילה ככתבה באותיותיה

גבי הדיבור, אך ללא הסוס בלתי ניתן להגיע לדבר. זהו עניינן של "אתון דאורייתא", אלו הם 'סוסי אש', וכך משתלבות הכוונה והאותיות בתפילתו של אדם.

סוף דבר, כשאדם בא להתפלל נכון הוא שיחשוב על כך שהוא עומד להתפלל, וכשהוא מגיע לתפילה יחשוב שהוא ניצב לפני הקב"ה, ולכן כשהוא מדבר הוא ידבר איתו. הוא יתפלל, למשל, בברכת "שמע קולנו": "רבש"ע, עזור לי לסיים את מסכת מכות! אני כל כך רוצה שהטרדות לא תפרענה לי!". כמוכן גם בענייני העולם הזה הוא ידבר עם הקב"ה.

אמנם, את המטבע של התפילה שמכיל את כל הבקשות נגיד מתוך הסידור ונראה מול עינינו את האותיות שבהן נברא העולם. כך תהא תפילתנו בעזרת ה' שלימה יותר, מקובלת יותר ופועלת יותר.

באופן שכזה הרי שקשה לקצר בתפילה, אלא יתבונן האדם במילים ויראה אותן מול עיניו. מסיים 'נפש החיים' שדבר זה הוא "סגולה נפלאה בדוק ומנוסה... לבטל ולהסיר מעליו בזה כל מחשבות ההבלים הטורדות ומניעות טהרת המחשבה והכוונה".

"וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ"

בשולי הדברים, אוסיף ביתר עמקות שלמדנו אצל מו"ר הרב הדרי זצ"ל דבר גדול מאוד בעניין הזה. הרב זצ"ל כותב ב'אורות התורה'²¹ שאותיות התורה מכונות "אתון דאורייתא", ובמקום אחר הן נקראות 'סוסי אש'.

מה ביאור הדברים? מסביר האדמו"ר הזקן²² דבר נפלא מאוד: הסוס מוליך את האדם למקום שהוא לא יכול להגיע ברגליו, ואילו האדם מנהיג את הסוס ליעדו. כמו כן השכל מנהיג את האותיות ורוכב עליהן. האותיות האלה הן כסוסי אש – הן אותיות שבהן נברא העולם, הן האותיות שנבראו בהן שמיים וארץ ויודע היה בצלאל לצרפן וכך הוא בנה את המשכן²³. כל העולם עומד על כ"ב אתון דאורייתא. האותיות הללו הן המרכיבות את תפילתנו, והשכל וכוח הדיבור שלנו הם המנהיגים את האותיות, הם המכריעים אם נגיד עכשיו את ברכת "רפאנו" או נאמר את המילה "שולחן". השכל רוכב על

ומועיל מאוד לכוונה, ומכל שכן לצייר תיבות הוי"ה ואותיות כל שמות של הקב"ה ככתבן".

²¹ פרק ה, סעיף ד. עיין במצויין שם.

²² תורה אור, פרשת בשלה, דף סב, עמודה ג: "דהנה האותיות נקראים סוסים כמו שסוס בטל לגבי רוכבו והרוכב מנהיגו, כך הנה אותיות דבורו הם בטלים לגבי השכל והשכל מנהיגו לכל אשר יחפץ יטנו. אך מ"מ יש יתרון מעלה בסוס שיכול להוליך את הרוכב למקום שאין הרוכב יכול לילך שם, וכך יש יתרון ומעלה באותיות הדבור שיכולים להגביה את השכל למדרגה מאד נעלה מה שאין ביכולת השכל להשיג מצד עצם השכלתו, כמו שנראה בחוש שע"י הדבור יתוסף השפעת שכל בשכלו. וכך הוא הענין בנפש האדם המדברת בתפלה... מבחי' הדיבור נעשה אור מקיף להנשמה שמקיפה מראשה ועד רגלה להיות צרורה בצרור החיים את ה' ממש וכו'... מה שלא היה כח בנשמה".

²³ ברכות, דף נה, עמוד א: "אמר רב יהודה אמר רב: יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ. כתיב הכא (שמות לה, לא): 'וימלא אותו רוח אלקים בחכמה ובתבונה ובדעת', וכתוב התם (משלי ג, ט): 'ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה', וכתוב (משלי ג, כ): 'בדעתו תהומות נבקעו'".

